

השיעור הראשון

התחלת לימוד הדף היומי נקבעה ליום ראשון של ראש השנה שנת תרפ"ד, ועמך בית ישראל שקיבלו עליהם את התקנה בשמחה מיוחדת - מיהרו להסתער על הגמרא בעוז ובחדווה עוד בליל החג

כתבה ראשונה בסדרת כתבות מקיפה על מפעל הדף היומי לאורך י"ב מחזורים, לקראת סיום המחזור הי"ב

אברהם מרדכי וינשטוק

נעשה ונשמע בווינה

חודש אלול תרפ"ג.

יותר מעשור חלף מאז הוכרז על הקמתה של תנועת אגודת ישראל. ארבע וחצי שנים במשך אותו עשור השתוללה במלוא עוזה מלחמת העולם הראשונה, וזו שיבשה את החיים בכל רחבי אירופה, וכך גם דחתה את קיומה של הכנסיה הגדולה הראשונה שעמדה להתכנס בשנת תרע"ד, למועד בלתי ידוע.

עם כל זאת לאחר חודשים ארוכים של הכנות התכנסו טובי העסקנים מכל רחבי העולם היהודי בראשות גדולי ישראל בעיר וינה לכנסיה הגדולה הראשונה.

הכנסיה עצמה נערכה על פני שבוע שלם, כאשר מושב הפתיחה היה בג' אלול, ומושב הסיום שבוע לאחר מכן בי' אלול. במהלך ימי הכנסיה נערכו בה עשרות מושבים סגורים ופתוחים בהם נידונו עשרות נושאים העומדים בחיי העולם היהודי-תורני.

החלטות רבות וגורליות נתקבלו באותה כנסיה, אך יותר מכל זכורה היא בשל הרעיון שהתקבל במושב שנערך ביום שלפני נעילה יום שלישי ט' אלול. אותו מושב נערך על ידי הועדה לענייני חינוך, והוא הוקדש לענייני החינוך שעמדו אז על הפרק. נאום הסיכום של המושב נישא על ידי מרן הגאון רבי מאיר שפירא, שבאותן שנים כיהן כרבה של העיר סאנוק בגליציה, והוא כובד לשאת את החלטות הועדה.

עשרים ושמונה החלטות הקריא הגר"מ כשלאחריהן ביקש בקול רווי התרגשות להעלות הצעה פרטית.

קדמה להעלאת אותה הצעה פרטית, ישיבה סגורה של הועדה לענייני חינוך בה שטח רבי מאיר את חזונו הגדול, שכלל בתחילה הטלת חוב קדוש על הנוער החוסה בצילה של תנועת אגודת ישראל, ללמוד אותו דף גמרא בכל יום.

משום מה הסתייגו כמה מחברי הועדה מההצעה, ואחד מנכבדיה ניסח את הסתייגותו בשאלה, "הייתכן שיהודי הרוצה ללמוד מסכת שבת - יהיה מוכרח ללמוד מסכת ברכות?!"

כיון שכך ביקש מרן הגר"מ להעלות את הצעתו כרעיון פרטי, והוא קיבל את רשותם של חברי הועדה. וכך לאחר שסיים את הקראת החלטות הועדה, העלה את חזונו:

"על הכנסיה הגדולה להחליט כי החל מראש השנה הבא עלינו לטובה - ראש השנה של שנת תרפ"ד, יש ללמוד מדי יום ביומו דף גמרא לפי סדר הש"ס מתחילתו".

לאחר מכן עבר לתאר בציריות ובהרחבה כדרכו את מעלתו הגדולה של לימוד שכזה. כאשר סיים מרן הגר"מ את דבריו, אחזה התרגשות סוערת את אלפי צירי הועדה. אלו קמו מכיסאותיהם, הריעו

ומחאו כף במשך שעה ארוכה. "היה זה הד רחוק מאותו קול שנישא בחורב בעת שהכל אמרו נעשה ונשמע" - הגדירו אחר כך מסקרי הועידה.

ולפי התלהבותם הסוחפת של צירי הועידה, הרחיב מרן הגר"מ את הצעתו כי תהא זו חובה על כל יהודי ויהודי (ולא רק על בני הנוער כפי שהציע מלכתחילה).

ואכן רעיונו התקבל מיידית כשאף המסתייגים מלכתחילה חוזרים בהם, וכך נקבע רעיון כביר זה כאחת מהחלטות הכנסיה הגדולה הראשונה:

"היהדות החרדית של כל העולם מקבלת על עצמה ללמוד בכל יום דף אחד ידוע, החל ממסכת ברכות, בראש השנה תרפ"ד".

מרן הגר"מ כשלעצמו לא הסתפק בהצעתו וכמו גם בהחלטת הועידה, ואת השבועות הקצרים שנותרו מסיום הכנסיה הגדולה ועד ראש השנה, הקדיש להפצת הרעיון בכל שדרות הציבור החרדי. הוא שיגר מכתבים לכל מרכז וסניף של אגודת ישראל בכל עיירה ועיר, כשהוא מפציר בכולם לגשת אל עבודת הקודש, לקבל על עצמם את לימוד הדף היומי ולדרבן עימם אחרים.

למכתביו צירף לוח שערך ובו סדר לימוד הש"ס לכל המחזור הראשון, החל מברכות דף ב' - בראש השנה של שנת תרפ"ד, ועד לדף האחרון של מסכת נדה בראש השנה לאילנות - ט"ו בשבט תרצ"א.

כעת לא נותר אלא להמתין לראש השנה המתקרב ומגיע כדי להיווכח אם אכן תתקבל ההצעה ולימוד הדף היומי יהפוך מעתה חלק מסדר היום היהודי בעולם כולו.

והמציאות לא הכזיבה.

השיעור הראשון בעיירה פולנית טיפוסית

מיליוני יהודים מילאו למעלה מ-600 עיירות בפולין. כאשר כל עיירה ועיירה מתנהלת לה לפי אורח חייה, ולפי מנהגיה מימים ימימה. אך לעולם לימוד התורה תופס מקום בראש. בכל העיירה בבית הכנסת, בבתי המדרשות או ב"חברות" השונות: אם ב"חברת משניות", "חברת חומש", "חברת עין יעקב" וכמו גם "חברת תהילים" - כאשר הצד השווה שביניהן כי לכולם היו שיעורים קבועים. ליד שולחנות ארוכים ישבו חבורות חבורות, מדי ערב בערב או מדי בוקר בבוקר ולמדו שיעורים. ועל יד כל שולחן ישב מגיד שיעור מפורסם אשר ניהל את הלימוד וככה נמשך הדבר במשך מאות שנים. לא הייתה בה בפולין עיר או עיירה אחת שחיו בה יהודים ושקול התורה לא נישא בה ברמה בלימוד בצוותא. כי אכן חלק מההווי היהודי המרכזי באותם ימים היו בתי המדרש השונים - אם מדובר בבית מדרש הגדול ואם בשטיבלאך השונים. כאשר הצד השווה שבין כולם, כי מדי ערב בערב עד השעות הקטנות של הלילה, וכך גם בשעות הבוקר המוקדמות, היו השולחנות מעוטרים בבעלי בתים, זקנים, אברכים, ובחורים, כל אחד ואחד ליד גמרתו. ובכל שולחן מרכזי - שיעור קבוע עם מגיד שיעור.

ועם כל זאת היה הערב הראשון ללימוד הדף היומי ערב בלתי נשכח, וכה תיאר אחד הסופרים החרדים בני אותה תקופה:

ליל ראש השנה שנת תרפ"ד

העולם היהודי כולו לובש חג, שנה חדשה ניצבת בפתח. והלבבות פועמים בעוז: תכלה שנה וקללותיה, תחל שנה וברכותיה. עם זאת השנה הזו מביאה עימה עוד התחלה חדשה. היום - יום א' דראש השנה, יתחיל כלל ישראל בלימוד הדף היומי. אותו רעיון שיזם רבה של סאנוק שבגליציה הגאון רבי מאיר שפירא, ושכאשר הציעו בכנסיה הגדולה הראשונה שהתקיימה בווינה - שלושה שבועות קודם לכן, הוא התקבל בהתלהבות רבה על ידי גדולי הדור שנכחו במקום, וכמו גם בתשואות רמות מצד כל צירי הועידה שנסחפו אחר חזונו המופלא של רבי מאיר שפירא.

שלושת השבועות שבין ההכרזה על התחלת לימוד הדף היומי בט' אלול תרפ"ג, ועד התחלת הלימוד בפועל בראש השנה תרפ"ד, היו לשבועות של הכנה רבתי בעולם היהודי. רבבות כרכים של מסכת ברכות נחטפו מחנויות הספרים, ולאחר שאלו כלו לחלוטין, החל הציבור לרכוש כרכי גמרא של מסכת שבת, מפני החשש שעד שיתחילו ללומדה בתחילת חודש כסלו העתיד לבוא, אף היא תכלה מן המדפים.

והנה אתא ובא ליל ראש השנה. ובאלפי בתי כנסיות, שטיבלאך, בתי מדרשות, ואף בתים של עמך בית ישראל, נשאלת שאלה עתיקה וקדומה "מאימתי קורין את שמע בערבין?"

כי הנה זהו הערב הראשון בו התחילו ללמוד דף היומי, בפולין, באירופה ובכל כדור הארץ. ההתעוררות הייתה לאין ערוך. בכל בתי המדרש שבעירה הייתה תכונה רבה. עם התקדש יום ניתן היה לראות עשרות בעלי בתים מכל הרחובות, ההולכים להם לבית המדרש, מחזיקים מתחת לבית שחים מסכת ברכות. כי עוד לא הספיקו גבאי "תיקון הספרים", שבכל מקום להכין מספיק גמרות לאותו יום של ההתחלה, ולכן הביא כל אחד ואחד איתו גמרא מהבית.

אף השמשים בבתי הכנסיות היו עסוקים בערבה של השנה החדשה, שכן היה עליהם לדאוג לתאורה חזקה יותר, וכמו גם להכין עוד ספסלים ושולחנות.

בבתי ה'שטיבלך' השונים היו ההכנות חזקות יותר כי קרובים עוד יותר היו אלה אל ההחלטה הזאת ומהם הלוא יצאה הפניה אל כל לומדי התורה שבעירה.

והנה בבית המדרש הגדול - בית הכנסת המרכזי שבכל העירה, גמרו תפלת מעריב, איש לרעהו מאחלים כולם "לשנה טובה תכתב לאלתר לחיים טובים", אך איש אינו צועד לביתו כעת. ובאופן ספונטני התיישבו כמאה לומדים מסביב לשולחנות המיוחדים שהוכנו על ידי השמשים.

בראש השולחנות התייצב למדן העירה, פרנס העיר אשר מקום לימודו כל השנים היה בבית החסידים שלו, הפעם יצא ממחבואו מהמחותרת והתגלה בהתנדבות לפני המונים, לפני אנשי העירה שאינם חסידים, המתגעגעים בכל אופן כל יום ללימוד דף גמרא עם רש"י - להיות גם כן קשור עם לימוד התורה באפן קבוע.

'פנים חדשות' בראש השולחן כבר אמר הרבה לכל המסובים, כל אחד ואחד היה מאושר שהוא ישמע שיעור דף גמרא יום יום מפי ר' ישראל יונה "הלמדן המופלג" שבעירה.

בשמחת נפש עמוקה ומתוך התרגשות פתח ר' ישראל יונה את הגמרא הגדולה שלו מש"ס 'ראם' היולנאית ואחריו כל המסובים והתחיל את לימודו.

"מאימתי קורין את שמע"

עם התחילו את המשפט הראשון בגמרא עבר תיכף לאגדה וכמעין נובע התחיל להטיף לפני המסובים אגדות חז"ל מכל הש"ס המדברים בשבח למוד התורה. דבריו היו נלהבים וקלחו כאגלי טל וכרסיסי מים על אדמה צחיחה. אחר כך עבר לדבר בעיקר על עניין הדף היומי, ועל ההתקשרות הקבועה שתתחיל להיות מאותו ערב, של כל הלומדים בצוותא עם התורה.

"יום יום דף גמרא. יום יום ודפו" - הרעים בקולו. "וכאלו הזמן כרת ברית עם התורה ולא יהיה יותר מצב שיום יעבור בלי תורה".

מדברי האגדה עבר למשנה וגמרא. בדבריו הנעימים באר לפני הלומדים בשפה צחה את ה'שקלא וטריא'. והנה ויכוח ער התעורר בין המסובים אשר השתתפו בערנות בכל סוגיא וסוגיא. האווירה הייתה לבבית והיה ניכר על כולם כאילו נכנסו לפתע לשטח של חיים אחרים לגמרי כאלו התרחקו לגמרי מאותם חיי היום יום ועברו לחיים רוחניים אחרים, לחיי שגב והוד, לחיי אצילות ורוח.

ואף שלכתחילה תוכנן, ששיעור דף היומי כל ערב וערב ייקח רק שעה אחת, הרי שבאותו הערב - ערב ההתחלה של לימוד הדף הראשון היומי בהיסטוריה היהודית ישבו כולם צמודים על מקומותיהם והקשיבו לדברי המגיד שיעור ר' ישראל יונה אשר התכונן באופן מיוחד, ושכח לגמרי את מחוגי השעון שנעו ללא הפסק..."

התחלת לימוד הדף היומי בעיירה גור

הנה בית בבית המדרש הגדול בעיירה גור. אלפי חסידים מצטופפים במקום, ואשכולות אשכולות של פרחי חסידים נתלים בכל זיז, כדי לראות את פני הרבי שסיים עתה את תפילתו והוא פוסע בדרכו לביתו.

והנה לפתע מסתובב הוא אל הקהל ואומר:

"אני נכנס ללימוד את הדף היומי"

כזרם חשמלי חולפים דבריו בין אלפי הנוכחים במקום, ותוך שניות ספורות לא נותרה מסכת ברכות אחת על המדפים. שהרי אם הרבי שתדיר כל הנהגותיו ספונות בין כתליו והוא אינו טורח לשתף בהן איש, מודיע עליהן - אין זה אלא רמז לכל החסידים להצטרף אליו ולהחזיק בדף היומי.

ואף דברות קדשו בשולחנו הטהור באותו לילה נסובים על עניני הדף הראשון של מסכת ברכות.

בוורשא

וכה מתאר אחד מחסידי ראדזין את שהתרחש בוורשא הבירה:

"באותו ליל ראש השנה עלינו לחזות בשלחנו הטהור של הרבי (רבי יוסף מרדכי אלעזר מראדזין) זצוק"ל, ששהה אז בוורשא. נדחקנו בתוך הקהל הגדול שהתאסף ובא מהעיר ומערים אחרות, להסתופף בימים הנוראים בצל כ"ק הרבי, וכך בעמדנו צפופים זה לזה שתיים בצמא כל הגה שיצא מפי קדשו. אחרי ה"שולחן" כשחזר הרבי לחדרו והשאיר את הדלת פתוחה, נדחקו אנשים פנימה ככל שיכלו להידחק. אף אני בן השתיים עשרה הייתי ביניהם. בשיחתו שאל הרבי זצ"ל את הקהל איך נראתה התחלת לימוד הדף היומי ברחוב היהודי וב'שטיבלך', וכשסיפרו לו על המראה הנהדר הביען פני קדשו נהרה ושביעות רצון. ואז פתח וסיפר: "ניהלנו בכנסיה הגדולה משא ומתן עם הרב מגלינא (העיר הראשונה בה כיהן מהר"מ שפירא כרב) שימכור לנו את זכות הדף היומי. אך הוא לא הסכים והזכות נשארה שלו".

בוינה

בוינה, שטרם השואה הייתה עיר הרפורמה והנשירה מחיק היהדות, התנהלה גם תנועת התעוררות של חזרה בתשובה. לא מנהל ולא מורה דרך היה לה לתנועה זו, ובכל זאת רבים מבני העיר חזרו בתשובה. אך לפחות אחד מהם, חזר מכוחו של הדף היומי הראשון, וכך היה מעשה.

הבחור אליעזר גדל בבית דתי בגליציה. עם השנים הגיע לווינה, ושם נסחף בזרם החילוניות, עד כדי כך ששנים רבות חילל את השבת.

אך עם כל זאת כאשר הגיע ראש השנה התעורר בקרבו הרגש היהודי והוא לא הלך לעבודה, ולא זו בלבד, אלא שאחר הצהריים אף יצא לתשליך על גדות נהר הדנובה החוצה את העיר, בסמוך למועדון של צעירי אגודת ישראל ששכן במקום. והנה סיבבה ההשגחה, ואליעזר זה הצטרף באמירת התשליך

לאחת הקבוצות, שמהתשליך הלכה לשיעור הראשון של "דף היומי" שנלמד על ידי ר' שלמה שרייבר - מחשובי תלמידי החכמים שדרו בעיר.

והנה אצל אליעזר זה שהשבת הגמרא והיהדות היו כבר כמעט זרים עבורו לחלוטין שימש ה"דף היומי" כנקודת מפנה בחייו. נתקיימה בו אימרת הכנף המפורסמת של הרב מלובלין "דף" נזדמן לי בין גלי הים הגועשים וניצלתי. כך הפך לבעל תשובה כשהוא אינו מחסיר אף פעם אף ה"דף". ואף אם בתחילה החזיק בקושי אחרי הלומדים, הרי שבמרוצת השנים הפך לתלמיד חכם. עם השנים זכה לעלות לארץ הקודש ולהיאחז בה, ואת הדף היומי - לא זנח עד יומו האחרון...